

محیط زیست متعالی

منصور شاهولی

محیط زیست متعالی

منصور شاه ولی

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

محمداسماعیل انصاری

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۵۰

مرجع بهای کتاب: وبگاه رسمی نشر پژوهشگاه

علوم و فرهنگ اسلامی

عنوان: ۷۵۹؛ مسلسل: ۱۱۵۷

نشانی

قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، رویروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

شاه ولی، منصور، ۱۳۳۴ -

عنوان و نام پدید آور:

محیط زیست متعالی / منصور شاه ولی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مشخصات نشر:

قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۱

مشخصات ظاهری:

۴۹۶ ص.

شابک:

978-600-195-803-8

وضعیت فهرست نویسی:

فیپا

یادداشت:

کتابنامه.

موضوع:

حفاظت محیط زیست -- ایران

موضوع:

آموزش محیط زیست -- ایران

موضوع:

حفاظت محیط زیست -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع:

حفاظت محیط زیست -- جنبه های اخلاقی

شناسه افزوده:

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

رده بندی کنگره:

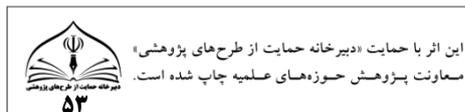
TD ۱۷۱/۵

رده بندی دیویی:

۲۶۳/۷۰۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی:

۸۹۸۶۴۵۴

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۱۷
مقدمه.....	۱۹

گفتار اول: نظام روش شناسی محیط زیست متعالی

دیاچه سفر چهارم اسفار صدرا.....	۲۵
منصور شاه ولی	
۱. چیستی مبانی/ ماهیت طبیعت.....	۲۶
۲. شاخص های مبانی/ ماهیت محیط زیست متعالی.....	۳۱
الف) قرآنی و روایی.....	۳۱
ب) فلسفی.....	۳۴
۳. چرایی مبادی/ شالوده های طبیعت.....	۳۶
تشابه این عالم و عارف.....	۴۳
تفاوت این عالم و عارف.....	۴۳
۴. شاخص های مبادی محیط زیست متعالی.....	۴۶
۵. چگونگی مظاهر/ واقعیت عینی طبیعت.....	۵۸

- ۶۲..... شاخص‌های عینیت‌بخشیدن به محیط‌زیست متعالی.....
- ۶۷..... الف) حکمت/ فلسفه اسلامی.....
- ۶۸..... ب) پارادایم متعالی.....
- ۶۸..... ۱) هستی‌شناسی.....
- ۶۹..... ۲) معرفت‌شناسی.....
- ۶۹..... ۳) روش‌شناسی.....
- ۷۰..... ۴) نظریه علمی.....

گفتار دوم: پژوهش محیط‌زیست متعالی

- ۷۳..... ۱. راهبردها و رویکردهای پژوهش محیط‌زیست متعالی.....
منصور شاه‌ولی
- ۷۴..... راهبردها.....
- ۸۰..... رویکردها.....
- ۸۵..... ۲. پارادایم پژوهش محیط‌زیست متعالی.....
منصور شاه‌ولی، مرضیه کشاورز و مریم شریف‌زاده
- ۹۰..... ضرورت پارادایم پژوهش محیط‌زیست.....
- ۹۳..... مفهوم‌شناسی پارادایم متعالی.....
- ۱۰۰..... اجرای پارادایم متعالی محیط‌زیست.....
- ۱۰۹..... ۳. نظام نوآوری کشاورزی / محیط‌زیست پایدار متعالی.....
منصور شاه‌ولی
- ۱۱۰..... نظام نوآوری: راهکار اداره تحولات سریع و مستمر کشاورزی.....
- ۱۱۲..... بوم‌گرایی معرفتی: ضرورتی ملی و بین‌المللی برای تحقق پایداری.....

فهرست مطالب ۷

- ۱۱۵..... چرایی ضرورت پایداری طبیعت بر مبنای بوم‌گرایی معرفتی
- ۱۱۷..... اثبات‌گرا
- ۱۱۸..... پسااثبات‌گرا
- ۱۱۹..... انتقادگرا
- ۱۲۰..... ساختارگرا
- ۱۲۳..... متعالی
- ۱۳۰..... الف) تفکر رشته‌ای: جزء نگر خطّی
- ۱۳۰..... ب) تفکر بین‌رشته‌ای: نظام‌مند خطّی
- ۱۳۱..... ج) تفکر فرارشته‌ای: تعاملی پویا (عمودی، افقی و مورّب)
- ۱۳۳..... مقایسه پارادایم‌های علمی با پارادایم متعالی
- ۱۳۴..... نظام نوآوری کشاورزی/ محیط‌زیست پایدار متعالی
- ۱۴۱..... ۴. راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی محیط‌زیست متعالی
منصور شاه‌ولی و بیژن ابدی
- ۱۴۳..... نظریه طرحواره
- ۱۴۵..... انواع طرحواره
- ۱۴۶..... ویژگی‌ها و کارکردهای طرحواره
- ۱۴۸..... طراحی طرحواره‌محور
- ۱۵۳..... طراحی راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی طرحواره‌محور
- ۱۵۹..... حل معضلات محیط‌زیست با طراحی الگوی طرحواره‌محور

گفتار سوم: آموزش محیط‌زیست متعالی

- ۱۷۵..... ۵. رویکرد آموزش محیط‌زیست متعالی
منصور شاه‌ولی و لیلا شاه‌مُراد

۶. عناصر ترویج مصرف بهینه انرژی در کشاورزی / محیط زیست متعالی ۱۸۱
بیژن ابدی و منصور شاهولی

- ۱۸۳ واقعیت طبیعت چیست؟
- ۱۸۸ چگونه می توان طبیعت را شناخت؟
- ۱۹۱ روش های شناخت طبیعت کدامند؟
- ۱۹۳ چه ارزش هایی برای حفظ طبیعت ارجحیت دارد؟
- ۱۹۵ پارادایم متعالی ترویج کشاورزی.....
- ۱۹۷ تبیین عناصر ترویج متعالی مصرف بهینه انرژی کشاورزی.....
- ۱۹۷ هدف.....
- ۲۰۱ سازمان.....
- ۲۰۴ مخاطبان.....
- ۲۱۰ روش ها.....
- ۲۱۲ تمهیدات.....

۷. احیای دانش بومی محیط زیست متعالی..... ۲۱۷
منصور شاهولی و مهدی نوری پور

- ۲۱۷ مفهوم، تعریف و ضرورت دانش بومی.....
- ۲۲۳ دانش بومی و دانش رسمی: تقابل یا تلفیق؟.....
- ۲۲۷ اهداف احیای دانش بومی.....
- ۲۳۴ گزارش نشر دانش بومی با روش هرمنوتیک.....

گفتار چهارم: تولید علم محیط زیست متعالی

۸. روش شناسی تولید علم محیط زیست متعالی..... ۲۴۱
منصور شاهولی

- ۲۴۴..... نمونه مطالعات تطبیقی علوم و قرآن
- ۲۵۳..... روش‌شناسی تبیین علوم قرآنی
- ۲۶۳..... ۹. علم اخلاق محیط‌زیست متعالی.....
احمد عابدی سروسستانی، منصور شاه‌ولی و سیدمصطفی محقق داماد
- ۲۶۵..... ضرورت اخلاق زیست‌محیطی
- ۲۶۷..... مبانی اخلاق زیست‌محیطی
- ۲۷۱..... رهیافت‌های متداول اخلاق زیست‌محیطی
- ۲۷۵..... ارزش ذاتی ادیان: خدامحوری
- ۲۸۳..... خودبوم‌شناسی: رهیافت اخلاق زیست‌محیطی اسلام
- ۲۸۹..... ۱۰. فکر و رفتار محیط‌زیست متعالی.....
منصور شاه‌ولی، لیلا شاه‌مراد و غلامحسین کرمی
- ۲۹۹..... مفهوم فکر و رفتار
- ۳۰۱..... تشریح نظریه فرانظری تغییر
- ۳۰۶..... توصیف اجزای فکر و رفتار اعضای هیئت علمی
- ۳۰۸..... توصیف اجزای فکر و رفتار کارشناسان
- ۳۰۹..... توصیف اجزای فکر و رفتار دانشجویان
- ۳۱۰..... تحلیل فکر و رفتار اقشار سه‌گانه مورد مطالعه
- ۳۲۳..... ۱۱. نگرش محیط‌زیست متعالی.....
منصور شاه‌ولی و فهیمه ابراهیمی
- ۳۲۴..... آموزش برای تغییر
- ۳۲۵..... رویکردهای متنوع آموزش تغییر
- ۳۲۵..... ضرورت هنر برای تغییر

- ۳۲۸..... اهمیت هنر تصویر آفرینی برای تغییر
- ۳۳۰..... منابع تصویر آفرینی
- ۳۳۲..... تصویر آفرینی قرآن
- ۳۳۳..... شیوه‌های تصویر آفرینی قرآن
- ۳۳۵..... انگیزش زیست محیطی و تصویر آفرینی
- ۳۴۰..... آموزش انجیرکاران
- ۳۵۰..... ۱. موقعیت انجیرکاران گروه‌های آزمودنی و شاهد
- ۳۵۲..... ۲. منظر و ویژگی‌های قرآنی در گروه‌های انجیرکار آزمودنی و شاهد
- ۳۵۲..... الف) عاقبت اندیشی انجیرکار درباره اهمیت آب و روش‌های ذخیره‌سازی رطوبت
- ۳۵۳..... ب) حُسن ظن گروه‌های «آزمودنی» و «شاهد» نسبت به روش‌های ذخیره‌سازی آب
- ۳۵۳..... ج) رفتار عاقلانه در گروه‌های آزمودنی و شاهد به آب و روش‌های ذخیره‌سازی آن
- ۳۵۴..... ۳. مقایسه و ویژگی‌های قرآنی دو گروه آزمودنی و شاهد
- الف) مقایسه میانگین عاقبت اندیشی گروه آزمودنی و شاهد به اهمیت آب
- ۳۵۵..... و روش‌های ذخیره‌سازی آن
- ۳۵۵..... ب) مقایسه میانگین حُسن ظن گروه آزمودنی و شاهد به روش‌های ذخیره‌سازی آن
- ج) مقایسه تمایل به رفتار عاقلانه گروه آزمودنی و شاهد با آب و روش‌های
- ۳۵۶..... ذخیره‌سازی رطوبت
- ۳۵۷..... ۴. بررسی همبستگی نگرش‌ها با ویژگی‌های سه‌گانه قرآنی در گروه آزمودنی
- ۳۶۱..... ۱۲. اجماع جهانی محیط‌زیست متعالی
- منصور شاه‌ولی
- ۳۶۱..... اجماع عملی جهانی
- ۳۶۱..... اجماع اول، راهبردها و رویکردهای مناسب پژوهشی - آموزشی محیط‌زیست

۳۶۸.....	اجماع دوم، روش‌شناسی تولید علوم محیط‌زیست.....
۳۷۱.....	اجماع سوم، پژوهشگر محیط‌زیست.....
۳۷۳.....	اجماع نظری جهانی.....
۳۸۴.....	اجماع عملی جهانی.....
۳۸۴.....	فایده‌گرای محیط‌زیست.....
۳۸۵.....	وظیفه‌گرای محیط‌زیست.....
۳۸۹.....	۱۳. کلام آخر.....
	منصور شاه‌ولی
۴۰۱.....	کتابنامه.....
۴۴۷.....	پیوست گفتار چهارم: تعامل (برهم‌کنش) دانش بومی و دانش رسمی.....
۴۴۹.....	واژه‌نامه.....
۴۵۵.....	تألیف‌نامه.....

نمایه‌ها

۴۵۷.....	آیات.....
۴۶۴.....	روایات.....
۴۶۵.....	موضوعات.....
۴۸۸.....	اعلام و مشاهیر.....
۴۹۱.....	مکان‌ها.....
۴۹۳.....	تنالگان.....

فهرست جدول‌ها

- دعای عهد: منسوب به امام صادق علیه السلام مشتمل بر ۳۵ فراز ۶۵
- جدول ۱-۳: مقایسه هستی‌شناسی، شناخت‌شناسی و روش‌شناسی پارادایم‌های مورد مطالعه ۱۳۳
- جدول ۱-۴: ماتریس تطابق راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی با اجزای طرحواره‌های ذهنی ۱۵۷
- جدول ۲-۴: طراح‌ی «راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی» معضل بطری‌های پلاستیک آب
- بر اساس الگوی طرحواره ذهنی ۱۶۳
- جدول ۳-۴: طراح‌ی راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی معضل زباله روستا با الگوی
- طرحواره ذهنی ۱۶۹
- جدول ۱-۶: عناصر پارادایم ترویج متعالی مصرف بهینه انرژی در کشاورزی ۲۱۵
- جدول ۱-۷: زمینه‌های تلفیق دانش بومی و رسمی کنترل آفت کرم خوشه‌خوار انگور ۲۲۹
- جدول ۲-۷: برنامه آموزشی تغییر و اصلاح دانش بومی باغداران برای کنترل آفات کرم
- خوشه‌خوار انگور ۲۳۱
- جدول ۳-۷: تلفیق دانش بومی و رسمی کنترل آفات سیب‌زمینی بر اساس گزارش مطالعه و
- الگوی ارتیز ۲۳۳
- جدول ۱-۸: ویژگی‌های مطالعات تطبیقی «علوم قرآن، ادب و هنر» و «قرآن و فیزیک» ۲۴۹

فهرست جدول‌ها ۱۳

- جدول ۲-۸: مطالعه تطبیقی تبیین نظریه ولایت فقیه در علم سیاست و حکومت اسلامی امام خمینی علیه السلام ۲۵۵
- جدول ۱-۹: مقایسه نحوه پاسخگویی رهیافت‌های اخلاق زیست‌محیطی به دو پرسش اساسی اخلاق ۲۷۴
- جدول ۲-۹: پاسخ اخلاق زیست‌محیطی ادیان ابراهیمی به دو پرسش اساسی اخلاق ۲۷۸
- جدول ۳-۹: مقایسه کانون ارزشی خدامحور با کانون‌های ارزش ذاتی رایج اخلاق زیست‌محیطی ۲۸۲
- جدول ۱-۱۰: ویژگی‌های سیزده‌گانه فکر و رفتار زیست‌محیطی اسلام ۲۹۲
- جدول ۲-۱۰: ویژگی‌های سیزده‌گانه فکر و رفتار زیست‌محیطی اسلام ۳۰۴
- جدول ۳-۱۰: تفکیک ویژگی‌های سیزده‌گانه فکر و رفتار زیست‌محیطی اسلام بر اساس نظریه فرانظری تغییر ۳۰۵
- جدول ۴-۱۰: تعداد گویه‌های اجزای نظام فکری و رفتار زیست‌محیطی اسلام ۳۰۶
- جدول ۵-۱۰: میانگین اجرای فکر و رفتار پایدار اعضای هیئت علمی مورد مطالعه ۳۰۷
- جدول ۶-۱۰: میانگین نظام فکر و رفتار پایدار کارشناسان مورد مطالعه ۳۰۸
- جدول ۷-۱۰: میانگین نظام فکر و رفتار پایدار دانشجویان مورد مطالعه ۳۰۹
- جدول ۸-۱۰: تطبیق نظام فکر اقشار مورد مطالعه با ویژگی‌های سیزده‌گانه محیط‌زیستی اسلام ۳۱۴
- جدول ۹-۱۰: تطابق نظام رفتار اقشار مورد مطالعه با ویژگی‌های سیزده‌گانه اسلامی - محیط‌زیست ۳۱۸
- جدول ۱-۱۱: مصادیق مشکلات مصرف آب و روش‌های ذخیره رطوبت خاک، مصادیق تصویرگری آنها و نتایج مورد انتظار از کاربرد آنها ۳۴۲
- جدول ۲-۱۱: توزیع موقعیت گروه‌های آزمودنی ($n=20$) و شاهد ($n=28$) ۳۵۰

- جدول ۳-۱۱: محاسبه عاقبت اندیشی گروه‌ها درباره آب و روش‌های ذخیره‌سازی آن..... ۳۵۲
- جدول ۴-۱۱: محاسبه حُسن ظن گروه‌ها به روش‌های ذخیره‌سازی آب..... ۳۵۳
- جدول ۵-۱۱: محاسبه تمایل عاقلانه گروه‌ها به آب و روش‌های ذخیره‌سازی آن..... ۳۵۴
- جدول ۶-۱۱: مقایسه میانگین عاقبت اندیشی گروه‌ها به آب و روش‌های ذخیره‌سازی آن..... ۳۵۵
- جدول ۷-۱۱: مقایسه میانگین حُسن ظن گروه‌ها به روش‌های ذخیره‌سازی آب..... ۳۵۶
- جدول ۵-۱۱: مقایسه میانگین تمایل به رفتار عاقلانه گروه‌ها به آب و روش‌های ذخیره‌سازی آن... ۳۵۶
- جدول ۹-۱۱: همبستگی خصوصیات فردی انجیرکاران با ویژگی‌های سه‌گانه قرآنی در گروه
آزمودنی (n=۲۰)..... ۳۵۸
- جدول ۱-۱۲: مقایسه کانون ارزش ذاتی نظریه‌های اخلاق زیست‌محیطی..... ۳۸۳

فهرست شکل‌ها و نگاره‌ها

- شکل ۱. سطوح شناخت واقعیت بحران‌های محیط‌زیست ۴۳
- شکل ۲. الگوی پایه روش‌شناسی تحقیق محیط‌زیست متعالی ۶۶
- شکل ۱-۱: حیات یخچال در یک دوره ایدنال ۷۸
- شکل ۱-۲: چرخه‌شناختی پارادایم متعالی ۱۰۲
- شکل ۲-۲: پویایی عمودی، افقی و مورب شناخت‌شناسی فرارشته‌ای ۱۰۴
- نگاره ۱-۳: نگرش فعلی و آتی به پایداری ۱۱۴
- نگاره ۲-۳: رویکرد سه‌گانه رشته‌ای (الف)، میان‌رشته‌ای (ب) و فرارشته‌ای (ج) ۱۳۱
- نگاره ۱-۴: الگوی طرحواره‌های ذهنی تبیین راهبردهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی ۱۵۴
- نگاره ۱-۵: گلدان حکمت آموزش عالی محیط‌زیست ایران ۱۴۰۴ ۱۷۹
- نگاره ۱-۹: نگاه مداخله‌گرایانه به طبیعت ۲۷۹
- نگاره ۲-۹: نگاه پرورشی به طبیعت ۲۷۹
- نگاره ۳-۹: فرایند خودبوم‌شناسی در اخلاق زیست‌محیطی ۲۸۴
- نگاره ۱-۱۱: طرح یک گروه کنترل با پس‌آزمون ۳۴۹

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دین، در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر است. ژرف‌نگری با مبانی دینی مشتمل بر عقل، آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی شرط اساسی پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارد.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نصوص اسلامی است که لازمه تحقق آن تربیت اندیشمندان و انجام تحقیقات به‌روزآمد و معتبر علمی است که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم آمد. این تجربه نو و موفق پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثار مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی زمینه گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن را به پژوهشکده مستقل مهیا کرد تا در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوان تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب حوزه فلسفه و اندیشه سیاسی اسلام را به جامعه علمی ارائه کند. چشم‌انداز آینده این پژوهشکده تبدیل آن به مرجع علمی اندیشه سیاسی - دینی است تا با انجام

تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان آن خدمات علمی مؤثری را ارائه نماید. هدف کتاب حاضر ارتقای کارآمدی جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد تمدن اسلامی با «همگرایی» و «هم‌افزایی» پژوهش، آموزش و تولید علم محیط‌زیست متعالی برای تعامل سازنده با جهان به‌ویژه جهان اسلام است که با نظریه «ادوم»^۱ میسر می‌گردد. علاوه بر دانشجویان محترم دانشگاهی و طلاب عزیز حوزوی امید است دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم دکتر منصور شاه‌ولی (استاد دانشگاه شیراز)، ناظر ارجمند دکتر علی‌رضا صدرا (دانشیار دانشگاه تهران)، ارزیابان محترم دکتر مصطفی محقق داماد (استاد دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر رجبعلی اسفندیار (استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی)، دکتر شریف لکزایی (مدیر گروه فلسفه سیاسی) و دکتر محمود فلاح (مدیر امور پژوهشی). قدرانی نماید؛ همچنین از مساعدت مؤثر ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لکزایی در به‌سرانجام‌رسیدن اثر حاضر تشکر می‌نماید. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه برای آماده‌سازی و چاپ کتاب قدردانی می‌شود.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادهای و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم درباره این کتاب استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلامی را در زمینه محیط زیست فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

۱. فرهنگ دهخدا: «ادوم» از ماده دَوَمَه و به معنای تداوم و استمرار است که با نظریه ادوم، محیط‌زیست متعالی تداوم می‌یابد.

مقدمه

ضرورت ارتقای آگاهی عمومی از مشکلات محیط‌زیست در جهان با کنفرانس ۱۹۷۲ در شهر استکهلم کشور سوئد آغاز گردید و با رخدادهای وحشتناک زیر به اوج رسید:

۱. انفجار شبانه مخزن کارخانه «یونیون کارباید» منطقه «بوپال» کشور هندوستان با کشته‌شدن افراد زیاد منظره بسیار دلخراشی به وجود آورد.

۲. فاجعه نیروگاه «چرنوبیل» بزرگ‌ترین فاجعه اتمی جهان با پرتو اتمی بیش از هیروشیما که کماکان مردم بلاروس و اوکراین با آن دست به گریبان‌اند.

۳. وقوع سیل‌های حوزه رودخانه‌های گسترده سال ۱۹۸۸ در کشور چین.

کتاب متعدّد مانند بهار خاموش راشل کارسون،^۱ کوچک زیباست ارنست فریدریک شوماخر^۲ و نجات محیط‌زیست لستر براون^۳ در راستای این وقایع منتشر شدند و در آنها راه‌های برون‌رفت از رخدادهای مشابه وحشتناک ترسیم شده

1. R. Carson.

2. E. F. Shumacher.

3. R. Brawn.

است. نویسنده اخیر پرآوازه‌ترین فردی است که تلاش می‌کند با انتشار سری کُتب پلن بی^۱ روند جهانی این رخدادها را برای مردم و مسئولان کشورهای جهان ترسیم نماید. وی اعتقاد دارد باید در نگرش مردم و مسئولان به محیط‌زیست تغییر بزرگی پدید آید؛ در عین حال معتقد است معضلات محیط‌زیست را ناشی از فناوری‌های جدید دانستن و کنار گذاشتن آنها اشتباه است؛ بنابراین به عقیده وی رهایی از وضع کنونی نباید بازگشت به دامن اقتصاد قدیم و طبیعت باشد، بلکه رویکرد حفظ محیط‌زیست از دل همین اقتصاد باید جوانه زند. او خوشبین است تا دو دهه آینده این جوانه‌ها رشد خواهند کرد و تمام جهان را فرا خواهند گرفت (طراوتی، ۱۳۹۱).

نگارنده نیز در سال ۱۳۷۸ شمسی برابر با ۱۹۹۸ میلادی در کتاب رویکردهای ترویج، آموزش و تحقیقات کشاورزی در قرن ۲۱ روند تحولات مختلف از جمله محیط‌زیست هزاره سوم را ترسیم کرده (شاه‌ولی و یوسفی‌نژاد، ۱۳۷۸) و راه برون‌رفت از معضلات محیط‌زیست را تبیین «راهبردهای پژوهش» و «رویکردهای آموزش» و «روش‌شناسی تولید علم محیط‌زیست» متناسب با این هزاره دانست که می‌باید بر اساس «بوم فنی و معرفتی» کشور باشد. الوین تافلر نیز تحولات حوزه فناوری در نیمه دوم قرن بیستم و پیامدهای جهانی ناشی از آنها را در کتاب «شوک آینده» ترسیم کرد و راه تداوم حیات بشر برای مهار آنها را در تحقیق، آموزش و یادگیری دانست (تافلر، ۱۳۷۶)؛ زیرا تحولات محیط باعث آشفتگی خاطر انسان‌ها شده، آنان را به چالش می‌کشاند و برای اداره موفقیت‌آمیز آشفتگی ناشی از

1. Plan B.

این تحولات را انجام تحقیق اجتناب‌ناپذیر می‌داند. به همین دلیل در دهه‌های اخیر به منظور افزایش فهم و درک تحولات جاری و ساری در جوامع و طبیعت به روش‌های نوین تحقیق گرایش شدید به وجود آمده است (Shahvali, 2006)؛ زیرا هر قدر درک محقق از تحولات یک پدیده عمیق‌تر باشد، امکان مدیریت بهتر آنها بیشتر فراهم می‌گردد (شاه‌ولی و یوسفی‌نژاد، ۱۳۷۸). از دلایل دیگر فراهم‌آوردن فرصت تأویل و تفسیر تحولات پیش‌رو انتظارات و آرزوهایی است که از زمان حال تا آینده ظهور خواهند کرد و یا برای تحقق آنها تلاش می‌شود (Shahvali, 2006). این تمایل اخیر از ماهیت مقوله «حفاظت» نیز ناشی می‌شود؛ زیرا حفاظت محیط‌زیست یک فعالیت پیچیده انسانی است که مستلزم فهم فرهنگ‌ها، باورها، نیازها و موقعیت‌های مختلف انسان‌هاست که برای هدف مشترک اداره محیط‌زیست تلاش می‌کنند (Russell and Harshbarger, 2003).
 راسل نیز معتقد است برای اینکه انسان‌ها محیط‌زیست خود را بهتر درک کنند، پژوهشگران محیط‌زیست باید پژوهش‌های زیست‌محیطی مناسب انجام دهند (Russell, 1991).

بنابراین محیط‌زیست هزاره سوم نیازمند «راهبردهای پژوهش، رویکردهای آموزش و روش‌شناسی تولید علم» متناسب است تا بیش از پیش دست‌اندرکاران را به درک هرچه عمیق‌تر تحولات محیط‌زیست برای چگونگی اداره آنها راهبری نمود.

این کتاب بارها مرور گردید تا از لحاظ محتوا، نگارش و تنظیم آن کم‌اشتباه باشد و برای این منظور از آقای دکتر غلامحسین کرمی کمک گرفته شد؛ ولی این مهم کمتر به شکل کامل میسر می‌شود و به همین دلیل پیشاپیش از خوانندگان

محترم برای اشتباه‌های آن پوزش می‌طلبیم. خواهشمندم نظرات اصلاحی را به
آدرس مؤلف ارسال فرمایید تا در چاپ‌های آتی درج گردد.
امید است این تلاش مرضی خداوند متعال باشد و برای «درک هرچه بهتر و
بیشتر محیط‌زیست برای بهبود و آبادسازی آن» مفید واقع گردد، ان‌شاء‌الله.

منصور شاه‌ولی

استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز^۱